Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Odůvodnění rozhodnutí v trestních věcech

Studentská vědecká odborná činnost

Kategorie: doktorské studium

2011
IV. ročník

Mgr. Bc. Radek Visinger

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do IV. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracoval samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla dříve publikována, nebyla vcelku ani částečně obhájena jako práce diplomová či bakalářská a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

V Praze dne 2.4.2011

…….……...

Radek Visinger

Odůvodnění rozhodnutí v trestních věcech

Často se lze setkat s názorem, že v praxi českých soudů není odůvodnění rozhodnutí vysvětlením výroku, nýbrž formalizovaným výtahem jednotlivých podání a dokazování a výčtem použitých právních norem, tj. pouhou rekapitulací věci a učiněného rozhodnutí. Toto tvrzení pokládám za přehnané, ale při vědomí zásady subsidiarity trestní represe a citelnosti sankcí či jiných opatření, kterými trestní právo disponuje, pokládám uvedené výhrady za znepokojující i podnětné. Proto následující stať věnuji problematice nároků kladených na odůvodnění rozhodnutí v trestních věcech, rozboru nejčastějších vad odůvodnění i námětům na zlepšení kvality odůvodnění.

1. Účel odůvodňování trestních rozhodnutí

Za východisko pro analýzu účelu odůvodnění trestních rozhodnutí lze vzít imanentní napětí mezi požadavkem na jednoznačnost, autoritativnost a stručnost odůvodnění na straně jedné a nároky vyplývajícími z premis spravedlivého procesu a základních zásad trestního řízení (tj. přesvědčivost, individualizace, vyčerpání předmětu řízení, výchovný aspekt) na straně druhé. Požadavkům prvního typu vychází vstříc *kognitivní styl* psaní odůvodnění, který je v trestních věcech velmi rozšířen a projevuje se poněkud kategorickými formulacemi, jež v nezasvěcené osobě často vzbuzují dojem, že autor nepochybně ví, o čem mluví, ale nesnaží se dosáhnout akceptace.

Podstatně méně se vyskytuje *styl explikační* (vysvětlující) nebo též *diskursivní* (argumentující), jenž souvisí s předpokladem, že určité rozhodnutí může být akceptováno, i když vyznívá jednoznačně v neprospěch účastníka. Podmínkou akceptace není bezvýhradný souhlas, postačí vyvolat u adresáta přesvědčení, že prezentovaný názor je legitimní. Za extrémní příklad mohou sloužit trestní rozsudky v oblasti právní kultury *common law*, které se kontinentálním právníkům obvykle jeví jako rozvláčné a popisné, plné nadbytečných citací z krásné literatury apod. M. Bobek v závěru svého čtivého článku trefně poukázal na to, že někteří soudci českých vyšších soudů mající za sebou též akademickou dráhu, nedokáží „přepnout“ z pozice akademika či intelektuála do role soudce-praktika a jimi zpracované odůvodnění je pojato téměř jako vědecké pojednání, s přemírou nadbytečných explikací a citací.[1]

[1] Bobek, M. *O odůvodňování soudních rozhodnutí*. Právní rozhledy, roč. 2010, č. 6, s. 211, pozn. 45

Volba stylu odůvodnění podle mého názoru odpovídá spíše trvalejším rysům osobnosti soudce a jeho curriculu vitae než pečlivé úvaze o tom, komu je vlastně odůvodnění rozhodnutí určeno. Onen autoritativní, kognitivní formát se dobře hodí pro rozhodnutí vyhotovené profesionálním právníkem pro oko jiných profesionálních právníků, méně již pro potřeby či percepci obviněného, poškozeného a jiných osob práva neznalých.

Renomovaní tuzemští autoři uvádějí, že účelem odůvodnění je přesvědčit o opodstatněnosti rozhodnutí z hlediska jeho věcné správnosti, zákonnosti a spravedlnosti:

„Účelem odůvodnění je dosáhnout přesvědčivosti rozsudku a tím i jeho výchovného účinku. (…) Ani zákonné a spravedlivé rozhodnutí, které není náležitě, tj. úplně, správně a srozumitelně odůvodněno, nemůže splnit účel trestního řízení. Jak ukazují poznatky z praxe, právě nepřesvědčivé odůvodnění rozsudku vede strany, zejména obviněného, k podání opravného prostředku – odvolání, i když vlastní rozhodnutí i postup soudu prvého stupně byl v souladu se zákonem.“[2]

S tímto názorem souhlasím a doplňuji, že podávání opravného prostředku (stížnosti) pro nepochopení důvodů rozhodnutí se samozřejmě týká i usnesení, ale také podávání podnětů ministru spravedlnosti k uplatnění stížnosti pro porušení zákona, nejvyššímu státnímu zástupci ke kontrole skončené věci či k postupu podle § 174a tr. řádu, podnětů k výkonu dohledu nad nižším státním zastupitelstvím atd. Přesvědčivost meritorního rozhodnutí může hrát roli i při rozhodování prezidenta republiky v řízení o udělení milosti; v této souvislosti lze poznamenat, že Kancelář prezidenta republiky si obvykle nevyžaduje celý trestní spis, nýbrž jen stejnopisy relevantních rozhodnutí.

Historicky lze dát zrod písemného odůvodnění do souvislosti se zavedením dvojinstančního řízení a byrokratizací trestního procesu (omezení ústnosti apod.). *Quod non est in actis, non est in mundo.*[3] Zprvu je kladen primární důraz na přesnost a jednoznačnost odůvodnění, později pod vlivem rodící se sociologie práva též na sociální dopady (účinky) rozhodnutí. K překonání tradičního kontinentálního sylogismu v odůvodnění dochází až ve druhé polovině 20. století, kdy se hlavním měřítkem kvality rozhodnutí stává síla přesvědčivosti jeho odůvodnění.[4]

Formální a obsahová úroveň odůvodnění je vizitkou práce každého soudce a známkou jeho úrovně odborné, jazykové i stylistické.[5] Ale jistě nejen to, neboť způsob odůvodňování je silně ovlivňován právní kulturou, justičními zvyklostmi a tradicemi, požadavky soudu vyššího stupně a normami, které upravují náležitosti odůvodnění. Kupř. občanský soudní řád

[2] Jelínek, J., Říha, J., Sovák, Z. *Rozhodnutí ve věcech trestních.* 2. vyd. Praha: Leges 2008, s. 170
[3] novověká právní zásada, formulovaná v 19. století německým právníkem Von Jagermannem
[4] Blíže viz. Dworkin, R. *Taking rights seriously*. Cambridge: Harvard University Press 1978 nebo Foriers, P., Perelman, C. a kol. *La motivation des décisions de justice. Travaux du C.N.R.L*. Bruxelles: Bruylant 1978
[5] Šámal, P. a kol. *Trestní řád. Komentář.* I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck 2005, s. 967

v ustanovení § 157 odst. 2, poslední větě, doslova stanoví, že „soud dbá o to, aby odůvodnění rozsudku bylo přesvědčivé“. Zákonodárce patrně chtěl explicitně vyjádřit hlavní účel odůvodnění, nicméně kouzlem nechtěného vrhl na soudce-civilisty stín podezření, že bez této normy snad nedokáží nebo nechtějí odůvodňovat svá rozhodnutí přesvědčivě. Trestní řád podobné ustanovení neobsahuje.

Některé části odůvodnění lze označit za ritualizovanou „procesní vatu“, vzniklou tím, že soudy vyšších stupňů, popř. soud ústavní, požadují po nižších soudech, resp. soudech obecných, aby z úřední povinnosti zkoumaly a promítly i do odůvodnění svých rozhodnutí stále více záruk.[6] Příslušný soud požadavkům na odůvodnění vyhoví, čímž budí zdání, že se všem aspektům opravdu věnoval, ale o opaku pak vypovídá zcela frázovité, rutinní vyjádření. Jako příklad z oblasti trestního práva lze uvést opakovanou kritiku ze strany Ústavního soudu, adresovanou Nejvyššímu soudu, za příliš restriktivní výklad dovolacího důvodu dle § 265b odst. 1 písm. g) tr. řádu. V důsledku toho Nejvyšší soud v intencích právního názoru Ústavního soudu již několik let „obohacuje“ odůvodnění svých odmítavých rozhodnutí odkazem na kasační nálezy Ústavního soudu a konstatováním, že „tzv. extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a z nich vyvozenými právními závěry nebyl v dané věci shledán“. Poněkud rutinní povahu mívá též odůvodnění rozhodnutí po vrácení věci k novému projednání, kde soud musí respektovat právní názor vyšší instance.

Pokusme se o syntézu názorů na účel odůvodnění rozhodnutí. Z toho, co již bylo řečeno, je zřejmé, že účel odůvodnění je především a) *endoprocesní*,[7] tj. vztahující se k předmětu a postupu konkrétního řízení a k oprávněným zájmům účastníků daného řízení, jakož i k očekáváním informované veřejnosti. Přesvědčivost odůvodnění je nutnou podmínkou individuálně i generálněpreventivního působení trestního rozhodnutí a zjednává rozhodnutím soudu či státního zastupitelství náležitou vážnost a autoritu. Prostřednictvím odůvodnění je naplňován účel trestního řízení. Odůvodnění rovněž činí rozhodnutí procesně přezkoumatelným, otevřeným protiargumentům a námitkám, neboť objektivizuje úvahy soudu ohledně každého z výroků. Jinými slovy, odůvodnění umožňuje a usnadňuje kontrolu oprávněnosti přesvědčení soudce (státního zástupce) ohledně všech otázek podstatných pro trestní řízení.

Odůvodnění rozhodnutí (nejen) v trestních věcech může mít ovšem i jiné finality, které bych označil jako b) *extraprocesní*, tj. „systémové“, přesahující zájmy na věci zúčastněných subjektů. V řadě právně sporných případů soudy i státní zastupitelství

[6] Bobek, M., cit. sub. 1, s. 209
[7] Menna, M. *La motivazione del giudizio penale*. Napoli: Jovene 2000, s. 20

odůvodňují rozhodnutí s vedlejším cílem působit na usměrnění praxe podřízených orgánů (nižších soudů) a přizpůsobují tomu i styl a rozsah vlastní argumentace. Pokud jde o právní věty oficiálně publikovaných judikátů, působí sice jako kvaziprecedenty, ale nestačí je do odůvodnění mechanicky zkopírovat, nýbrž je nutno prostudovat i odůvodnění publikovaných rozhodnutí, tam se skrývá klíč k přesvědčivému řešení dané právní otázky.

U odůvodnění mnoha rozhodnutí v trestních věcech je patrný jejich význam historický, jako „paměti národa“. Enunciát představuje událost, pro její pochopení a interpretaci má však klíčový význam právě odůvodnění, skýtající historikům i právníkům nesmírnou hodnotu informační. Dalo by se – cum grano salis – říci, že soudy odůvodňují svá rozhodnutí nejen pro členy současné společnosti, ale i pro „budoucí generace“. Odůvodnění rozhodnutí může být dokonce tím jediným právně relevantním podkladem pro nápravu tzv. starých křivd z období totalitního režimu. Soudy v rámci rehabilitačního řízení podle zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, a dnes i Nejvyšší soud v rámci řízení o stížnosti pro porušení zákona, vycházejí při revizi trestních věcí někdy pouze z opisu příslušných rozhodnutí, uchovávaných v archivech, když trestní spis byl skartován.[8]

Rozsudky a usnesení, která se vyhlašují, je třeba bezprostředně po vyhlášení výroku ústně odůvodnit, a to tak, že předseda senátu podle okolností přečte buď celé odůvodnění nebo alespoň jeho podstatnou část (srov. § 128 odst. 2 tr. řádu, § 138 tr. řádu). Odůvodněn ústně musí být i ten rozsudek, u něhož po vyjádření stran posléze v písemném vyhotovení ve smyslu § 314d odst. 3 tr. řádu odůvodnění odpadne.[9] Jednoduchá usnesení, kterými se kupř. upravuje průběh řízení, se stručně odůvodňují pouze v ústní formě, bez přerušení jednání. Smyslem ústního odůvodnění je především vysvětlit bezprostředně přítomným účastníkům řízení i veřejnosti obsah učiněného rozhodnutí. Jde o jeden z projevů zásad veřejnosti a ústnosti trestního řízení (§ 2 odst. 10, 11 tr. řádu). Celková přesvědčivost odůvodnění je vždy synergií pocitů přesvědčivosti a autority, získaných jak při vyhlašování rozhodnutí, tak následně při četbě jeho písemného odůvodnění. Případné přezkoumání kvality ústního odůvodnění je možné pouze na základě poslechu nahrávky ze zvukového záznamu jednání a v praxi je spíše výjimečné.

[8] Visinger, R. *Stížnost pro porušení zákona – aktuální praxe a perspektivy*. Trestněprávní revue, roč. 2010, č. 10, s. 317
[9] Šámal, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck 2005, s. 982

2. VÝZNAM ODŮVODNĚNÍ Z POHLEDU ÚSTAVNÍCH KAUTEL A EXKURZ K JUDIKATUŘE EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA

V ústavách evropských zemí se explicitní požadavek náležitého odůvodnění soudního rozhodnutí objevuje zřídka. Jako příklad je možno citovat čl. 111 odst. 6 Ústavy Italské republiky, který stanoví, že „všechna rozhodnutí soudu musejí být odůvodněna“[10], dále čl. 120 odst. 3 Ústavy Španělského království nebo čl. 121 Základního zákona Nizozemského království. Moderní ústavodárci sledují zájem na ochraně před libovůlí orgánu veřejné moci, a třebaže není povinnost soudu své rozhodnutí odůvodnit stanovena v ústavách přímo, dovozuje se z práva na spravedlivý proces.

Významem odůvodnění rozhodnutí (nejen) v trestních věcech se opakovaně zabýval i Ústavní soud ČR. Dospěl k závěru, že v materiálně chápaném právním státě je „fair“ proces účelem trestního řízení sám o sobě a jeho podstatnou náležitostí je řádné a vyčerpávající odůvodnění rozhodnutí.

„Z odůvodnění musí vyplývat vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry soudu na straně druhé. V případě, kdy odůvodnění neobsahuje konkrétní důkazy, nýbrž pouhé odvolání na obsah spisu, jakož i v případě, že je posuzované rozhodnutí soudu pro nedostatek důkazů a pro nesrozumitelnost nepřezkoumatelné, jsou právní závěry soudu porušením ústavního principu zákazu libovůle v rozhodování, pročež nutno takovéto rozhodnutí považovat za stojící v rozporu s čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, jakož i s čl. 1 Ústavy České republiky.“[11]

Nedílnou součástí spravedlivého rozhodování je jeho předvídatelnost. Ze zásady *iura novit curia* vyplývá soudcům povinnost znát ustálenou judikaturu a chtějí-li se od ní odchýlit, musejí v odůvodnění svého rozhodnutí vysvětlit, proč se s ní neztotožňují a proč považují za nezbytné dříve publikované závěry nahradit právními názory novými. Bezdůvodné opomenutí rozhodnutí Nejvyššího soudu může mít rysy jurisdikční libovůle. Vydáním rozhodnutí, jímž je bez jakékoliv argumentace odmítnuta konsolidovaná judikatura, vybočuje soud z rámce pravidel řádného a spravedlivého procesu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť odpírá účastníkům soudní ochranu v rozsahu, v jakém ji podle rozhodovací praxe Nejvyššího soudu bylo lze očekávat.[12] Při odchýlení se od dosavadní soudní praxe je

[10] Toto ustanovení se ovšem vykládá tak, že nezakazuje zákonodárci zprostit soudce povinnosti odůvodnění v případech, kdy strany projeví souhlas s obsahem rozhodnutí.
[11] z nálezu Ústavního soudu ze dne 6.3.1997, sp.zn. III. ÚS 271/96; obdobně by bylo možno citovat nálezy Ústavního soudu ve věci sp.zn. I. ÚS 303/01 a sp.zn. II. ÚS 469/05
[12] nález Ústavního soudu ze dne 25.11.1999, sp.zn. III. ÚS 470/97

povinností soudu uvážit, existují-li dostatečně silné důvody takový postup ospravedlňující, a tyto důvody přesvědčivě vyložit.[13]

Pro úplnost lze zmínit, že Listina základních práv a svobod výslovně požaduje odůvodnění u některých trestních rozhodnutí sui generis. Zatknout obviněného je možno jen na základě písemného odůvodněného příkazu soudce (srov. čl. 8 odst. 4 Listiny). Domovní prohlídka je přípustná jen pro účely trestního řízení a na písemný odůvodněný příkaz soudce (srov. čl. 12 odst. 2 Listiny). Za ústavně konformní lze tedy považovat jen příkaz, v němž jsou přesně popsány důvody, pro které byl vydán, a zachyceny úvahy soudce v rámci tzv. testu proporcionality zvoleného řešení ve vztahu k omezením ústavně chráněných práv a svobod.

Také Evropský soud pro lidská práva dal mnohokrát ve své judikatuře najevo, že soudní rozhodnutí musí v dostačující míře objektivizovat důvody, o něž se opírá. Rozsah odůvodnění záleží na povaze rozhodnutí a nutno jej volit s ohledem na specifické okolnosti každého případu. Ustanovení čl. 6 odst. 1 Úmluvy nevyžaduje podrobnou a vyčerpávající odpověď soudu na každý argument obhajoby. Evropský soud pro lidská práva připouští, že odvolací instance se může omezit na konstatování, že právní závěry soudu I. stupně bere za své, resp. že se s nimi ztotožňuje.

Povinnost řádně odůvodňovat své rozhodnutí lze diferencovat podle typu a specifik řízení. Evropský soud pro lidská práva se v této souvislosti opakovaně zabýval stížnostmi na absentující odůvodnění porotních soudů a na způsob kladení otázek porotě i kvalitu jejích odpovědí. Ve věci *Goktepe proti Belgii*[14] evropský soud shledal porušení čl. 6 Úmluvy záležející v tom, že porotní soud odmítl formulovat otázky ohledně přitěžujících okolností odděleně, individuálně pro každého z osmi obžalovaných.

Ve věci *Taxquet proti Belgii* bylo porušení práva na spravedlivý proces spatřováno v tom, že obviněný, který svou vinu od počátku popíral, nemohl zvědět důvody, pro které porota na všech 31 otázek odpověděla kladně.

„Soud má za to, že tyto lakonické odpovědi na vágně a povšechně formulované otázky mohly ve stěžovateli vzbudit dojem svévolné a netransparentní justice. Stejně tak nemohl porozumět – a tedy přijmout – soudní rozhodnutí, když mu nebylo předloženo byť jen shrnutí hlavních důvodů, o které se opíralo přesvědčení poroty o vině stěžovatele. Tato otázka má svůj význam, neboť porota nerozhoduje na základě obsahu spisu, ale podle toho, co vyslechne při jednání. Je tedy důležité pečlivě vysvětlit verdikt obžalovanému, ale též veřejnému mínění, „lidu“, jehož jménem se rozhodnutí vydává,

[13] nález Ústavního soudu ze dne 18.4.2007, sp.zn. IV. ÚS 613/06
[14] ESLP, rozsudek ze dne 2.6.2005, stížnost č. 50372/99

vystihnout zřetele vedoucí porotu k závěru o vině či nevině obžalovaného a uvést konkrétní důvody, které vedly ke kladné nebo k záporné odpovědi na každou z otázek.“[15]

Diskuse ohledně (ne)odůvodňování rozhodnutí porotních soudů se vede i ve Francii, kde Kasační soud zcela nedávno postoupil Ústavní radě tzv. přednostní otázku ústavnosti (*question prioritaire de constitutionnalité*) týkající se právní úpravy rozhodování porotního soudu.[16] V této souvislosti lze ohledně českého trestního řízení zmínit povinné odůvodňování minoritního vota v senátních věcech ve smyslu § 58 odst. 1 písm. b) tr. řádu a § 22 odst. 1 písm. d) v. k. ř.[17] I disentní názor má být dostatečným způsobem objektivizován, aby jej mohl případně vzít v úvahu nadřízený soud v rámci přezkumu. Zvláštní smysl nabývá odůvodnění separátního vota za situace, kdy oba přísedící z řad občanů přehlasují předsedu senátu.

3. STRUKTURA ODŮVODNĚNÍ TRESTNÍCH ROZSUDKŮ A USNESENÍ

Ustanovení § 125 odst. 1 a § 134 odst. 2 tr. řádu sice upravují náležitosti odůvodnění rozsudku a usnesení, nestanoví však orgánům činným v trestním řízení žádné konkrétní závazné pokyny k tomu, jak má vypadat uspořádání a skladba odůvodnění. Na základě empirických poznatků z praxe můžeme v případě trestních rozsudků konstatovat zhruba následující strukturu odůvodnění, která se vyskytuje nejčastěji:

1) tzv. narace, tedy konstatování prokázané trestné činnosti (skutková zjištění), rozbor obsahu jednotlivých důkazních prostředků, hodnocení důkazů ve smyslu § 2 odst. 6 tr. řádu, reprodukce stanoviska obviněného k předmětu trestního řízení

2) právní závěry soudu, tj. stanovisko soudu k obsahu obhajoby, úvahy týkající se právní kvalifikace, odůvodnění výroku o trestu, o ochranném opatření a o náhradě škody

Soud (orgán) II. stupně zpravidla strukturuje své rozhodnutí následujícím způsobem:

1) rekapitulace dosavadního průběhu trestního řízení

2) shrnutí obsahu opravného prostředku

3) právní závěry stran přípustnosti a náležité formy opravného prostředku

4) uvedení rozsahu přezkumu a odůvodnění stanoviska k opravnému prostředku

5) případné pokyny orgánu nižšího stupně pro nové projednání věci.

Odůvodnění rozhodnutí bývá sice obsahově (vnitřně) strukturováno, navenek se však jeví jako nečleněný, jednolitý blok textu, z něhož není patrné, jak velká část je rekapitulací

[15] ESLP, rozsudek ze dne 13.1.2009, stížnost č. 926/05, § 48

[16] viz rozhodnutí Kasačního soudu (*Cour de cassation*) ze dne 19.1.2011, QPC n°515; do doby odevzdání této práce však Ústavní rada (*Conseil Constitutionnel*) nerozhodla. Pokud by návrhu vyhověla, znamenalo by to nutnost zásadně reformovat porotní soudnictví právě s ohledem na garanci úplného a přesvědčivého odůvodnění.

[17] instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3.12.2001, č.j. 505/2001-ORG, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „v.k.ř.“

dosavadního řízení a soupisem provedených důkazů a jak obsáhlé je vlastní právní zhodnocení věci. Není žádným tajemstvím, že ve většině současných rozhodnutí tvoří jádro zbytnělá popisná část, generovaná opisováním obžaloby a protokolu z hlavního líčení za použití funkce textového editoru CTRL+C a CTRL+V, za níž se krčí několik málo odstavců obsahujících vlastní argumentaci soudu a jeho vývody. Zároveň není bezprostředně zřejmé, zda soud v odůvodnění věnoval zhruba stejnou pozornost hodnocení míry zavinění a osobních poměrů jednotlivých spoluobviněných. O možném řešení těchto závad pojednáme níže pod bodem 5.1.

4. POZNÁMKY K VYBRANÝM VADÁM ODŮVODNĚNÍ

Vady odůvodnění lze v obecné rovině dělit na vady způsobující nepřezkoumatelnost rozhodnutí (I.) a vady záležející v nadbytečnosti odůvodnění (II.).

4.1. Okolnosti vyvolávající nepřezkoumatelnost rozhodnutí

4.1.1. Odůvodnění nesmyslné (nelogické, vnitřně rozporné, nesrozumitelné)

Odůvodnění nesmí trpět vnitřní rozporností, jinak činí rozhodnutí nepřezkoumatelným. Způsob argumentace musí být v souladu s obecně uznávanými zásadami logického myšlení: a) zásadou sporu (principium contradictionis), která stanoví, že dva sporné soudy nemohou být oba pravdivé; - b) zásadou totožnosti (principium identitatis), jež vyžaduje, aby obsah pojmů zůstával vždy a v každém spojení totožný; - c) zásadou o vyloučeném třetím (principium exclusi tertii), podle níž nelze zamítnout oba soudy, z nichž jeden nějakému předmětu něco přisuzuje a druhý témuž předmětu v témže čase totéž upírá; - d) zásadou dostatečného důvodu (principium rationis sufficiendis) upravující požadavek, aby každý soud, o jehož platnosti má někdo být přesvědčen, byl zaručen spolehlivým důvodem.

Otázka zní, zda a jakým způsobem lze sankcionovat porušení některého z uvedených pravidel správného právního myšlení, když opravnými prostředky lze napadat jen výroky určitého rozhodnutí, popř. jim předcházející postup, nikoli jejich odůvodnění. Je-li podán opravný prostředek jen proti důvodům rozhodnutí, musí být odmítnut (zamítnut) jako nepřípustný. To ovšem neznamená, že nelze zrušit rozhodnutí, jehož odůvodnění logicky nenavazuje na příslušný výrok, popř. v důležitém ohledu přímo protiřečí korespondujícímu výroku. Je třeba vyjít z názoru již historické judikatury, že odůvodnění je integrální součástí rozhodnutí.

„Důvody rozsudkové, v nichž jest trestný výrok skutkově zjištěn podle jednotlivých slov, po případě podle obsahu a smyslu, jsou pak rovněž integrující součástí rozsudku.“[18]

Rozhodnutí trestního soudu musí být konzistentní ve všech svých částech a musí dávat rozumný smysl jako koherentní celek, nikoli jen formálně, ale též materiálně. Soudobá právní nauka metaforicky označuje soudní rozhodnutí jako „narativní spojitost“.[19] To v podstatě znamená, že odůvodnění jen rozvádí a konkretizuje obsah příslušného výroku rozhodnutí.[20] V tomto směru vyslovil Nejvyšší soud ČR názor, že vnitřní rozpornost rozsudku může být dovolacím důvodem podle § 265b odst. 1 písm. g) tr. řádu.[21] Porušení pravidel formální logiky lze samozřejmě účinně namítat i v řízení o stížnosti, odvolání i stížnosti pro porušení zákona.

Za příklad vnitřně rozporného i nesrozumitelného odůvodnění z recentní soudní praxe jsem zvolil rozhodnutí ohledně trestné činnosti policistů P. a V., obviněných ze zneužívání pravomoci veřejného činitele, jimž soud oběma uložil zcela identické tresty odnětí svobody i zákazu činnosti, ačkoli zároveň připustil odlišnou míru zavinění:

„Větší míra zavinění byla sice formálně na obviněném P., který i cíleně zamítal snahy svědkyně S. věc přesto alespoň zásadním způsobem zdokumentovat a řešit, avšak souhlasný přístup obviněného V. k této snaze spoluobviněného pak jeho míru zavinění i u něho činil prakticky shodnou, ač sám od počátku neměl snahu zajistit svědku K. v jeho počínání beztrestnost.“[22]

Stojí-li proti sobě dva důkazy svým obsahem diametrálně odlišné, soudy zpravidla odůvodňují nevěrohodnost jednoho z nich pouze skutečnostmi svědčícími o věrohodnosti druhého důkazu, což není dostačující (srov. č. 6/1970 Sb. rozh. tr.). Tato praxe je příkladem rozporu se zásadou dostatečného důvodu (principium rationis sufficiendis).

Nesrozumitelnost části odůvodnění sama o sobě nemusí způsobovat nepřezkoumatelnost rozhodnutí, ale obvykle doprovází i logické rozpory. V praxi lze poukázat na nepřiměřeně dlouhá, nepřehledná souvětí, provázená vyšinutím z větné vazby (anakolut), jež znemožňují porozumění obsahu sdělení.

4.1.2. Odůvodnění neúplné (nedostatečné, nekonkrétní)

Pokusme se stručně zmapovat typické případy absentujícího nebo zjevně nedostatečného odůvodnění u tuzemských meritorních rozhodnutí. Jde o závady, které se v naší soudní praxi vyskytují pravidelně a delší dobu.

[18] rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 3.6.1931, sp.zn. Zm I 184/30
[19] Wróblewski, J. *The judicial application of law*. Boston: Kluwer Academic Publishers 1992, s. 176
[20] Jelínek, J., Říha, J., Sovák, Z., cit. sub 2, s. 172
[21] usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16.1.2003, sp.zn. 5 Tdo 1074/2002
[22] z rozsudku Okresního soudu ve Strakonicích ze dne 30.3.2010, č.j. 3 T 183/2009-418

Při ústním odůvodňování není správné odkazovat na písemné vyhotovení rozhodnutí, což v praxi není neobvyklé. Jde-li o odůvodnění písemné, zpracovatelé se zase uchylují k paušálnímu odkazování na obsah spisu (děje se to zejména v odůvodněních usnesení o zahájení trestního stíhání), popř. jen bez bližšího určení (anonymně) odkazují na důkazy založené ve spisu.

Poznatky z praxe ukazují, že soudy často v odůvodnění uvedou jen výčet všech provedených důkazů s tím, že je jimi skutkový stav spolehlivě prokázán.

„Obdobně nesprávné je zdlouhavé opisování obsahu jednotlivých důkazů (zejména výpovědí obžalovaného a svědků), aniž by bylo jasně a stručně uvedeno, která část skutku nebo okolnost významná pro rozhodnutí je provedeným důkazem zjištěná a prokázaná. Při odůvodňování, jakými úvahami se soud řídil, musí být odlišeno, co bylo vůbec zjištěno z provedeného důkazu a co z těchto informací je relevantní pro skutková zjištění.“[23]

Městský soud v Praze v jednom svém rozhodnutí, které se mi nepodařilo dohledat, odůvodňoval výrok o vině a znak spáchání činu organizovanou skupinou toliko rozsáhlým výkladem o tom, jak se taková trestná činnost v obdobných případech obvykle páchá, aniž do svého schématu dosadil konkrétní obviněné.

Při odůvodňování právní kvalifikace se občas vyskytují jen povšechné fráze typu: „Ve světle takto učiněných skutkových zjištění není pochyb o tom, že obviněný svým jednáním naplnil všechny znaky trestného činu…, a to po stránce objektivní i subjektivní.“ Nekonkrétní a nepřesvědčivé bývá dosti často odůvodnění subjektivní stránky trestného jednání. Vnitřní vztah pachatele k trestněprávně relevantnímu následku se dovozuje ze samotné objektivní stránky (z charakteru jednání). Závěr o zavinění nesmí vyznívat alternativně, nesprávné jsou proto formulace, že obviněný „musel být nejméně srozuměn s následkem“, nebo že čin byl spáchán „přinejmenším v úmyslu nepřímém“.[24]

Zabývají-li se soudy osobou obviněného, zmiňují velmi často jen jeho trestní minulost (tedy skutečnosti patrné již z pohledu do opisu rejstříku trestů), chybí hodnocení stupně jeho narušenosti, uvedení záporných a kladných vlastností (z těch lze vyjít při prognóze možností nápravy). Některé části výroku o trestu nejsou v řadě případů odůvodněny vůbec, kupř. délka zkušební doby podmíněného odsouzení, výměra trestu zákazu činnosti nebo peněžitého trestu, výměra náhradního trestu odnětí svobody za trest peněžitý apod.[25] Při hodnocení recidivy jako přitěžující okolnosti se často nerozlišuje zahlazené a nezahlazené odsouzení (neuvádí se, ke kterým odsouzením nebylo přihlédnuto, popř. která obviněnému přitěžovala). Nesprávné

[23] Šámal, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck 2005, s. 968, pozn. 6
[24] Jelínek, J., Říha, J., Sovák, Z., cit. sub. 2, s. 181
[25] viz zhodnocení praxe soudů při ukládání trestů publikované pod č. 11/1985 Sb. rozh. tr.

je paušální konstatování, že obviněný již byl v minulosti odsouzen mj. pro obdobnou trestnou činnost, což zvyšuje stupeň společenské nebezpečnosti. K uvedenému pochybení dochází pravidelně tehdy, pokud si soud neopatří spisy o předchozích odsouzeních obviněného a neprovede jimi důkaz.[26]

Pravidelně a velmi často soudy chybují při odůvodňování rozhodnutí o nároku poškozeného na náhradu škody. Adhezní výrok je vykonatelným exekučním titulem a musí být tedy formulován a odůvodněn z hlediska skutkových zjištění i právního posouzení stejně pečlivě, jako by o něm rozhodoval soud v občanskoprávním řízení.[27] K náležitostem odůvodnění adhezního výroku se opakovaně vyjádřil též Ústavní soud:

„Aby bylo naplněno ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, je třeba i výrok o náhradě škody náležitě odůvodnit v souladu s ustanovením § 125 odst. 1 tr. řádu. V odůvodnění výroku o náhradě škody se soud musí vypořádat mj. s otázkou, zda byl nárok uplatněn včas a řádně, jaké nároky byly uplatněny a v jaké výši a o který hmotně právní předpis je nárok opřen, zda nárok v době rozhodování soudu trval, zda jeho přiznání nebrání nějaká zákonná překážka ve smyslu § 228 odst. 1 věta za středníkem.“[28]

V návaznosti na takto formulovaný názor Ústavního soudu nabízím bez bližšího komentáře ukázku dokumentující, jak také může celé odůvodnění adhezního výroku vypadat:

„Pokud jde o náhradu škody, kdy se s nárokem na náhradu škody prostřednictvím opatrovnice připojila poškozená nezl. Ž., odkázal soud poškozenou na řízení ve věcech občanskoprávních, neboť pro stanovení škody by bylo potřeba provést další dokazování, které přesahuje potřeby trestního stíhání.“[29]

Jestliže soud za použití ustanovení § 229 odst. 1 tr. řádu odkazuje poškozeného na pořad práva civilního, často nedostatečně objasní své přesvědčení, že dokazování nároku by podstatně protáhlo trestní stíhání.

Z. Grus ve svém článku konstatoval, že v trestních rozhodnutích o nárocích na náhradu škody ve větší míře absentuje jakýkoli odkaz na hmotněprávní ustanovení, ač ze zákona jednoznačně vyplývá, že soud je povinen celou věc posoudit po právní stránce.[30] V odůvodnění adhezního výroku pak nezřídka chybí skutečnosti, z nichž by se dalo ověřit, zda soud zohlednil spoluzavinění poškozeného a v jakém rozsahu, proč nepovolil náhradu ve splátkách, jak se vypořádal s námitkou promlčení (např. č. 28/1990 Sb. rozh. tr.), proč se

[26] Jelínek, J., Říha, J., Sovák, Z., cit. sub. 2, s. 190
[27] Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H.Beck 2007, s. 677
[28] z nálezu Ústavního soudu ze dne 20.10.2009, sp.zn. II. ÚS 1320/08; stejný názor viz. Šámal, P. a kol. *Trestní řád, komentář* - díl II., 5. vyd., Praha: C.H.Beck 2005. s. 1782 a násl.
[29] rozsudek Okresního soudu Brno-venkov ze dne 23.4.2009, č.j. 30 T 21/2008-421
[30] Grus, Z. *Rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Trestněprávní revue, roč. 2004, č. 7, s. 203

odchýlil od solidární odpovědnosti více obviněných (srov. č. 25/1993-II Sb. rozh. tr.), že náhrada škody byla přiznána správnému právnímu nástupci poškozeného (srov. č. 22/2006 Sb. rozh. tr.) atd.

Požadavky na odůvodnění usnesení nedosahují rigoróznosti vyžadované u rozsudků a odvíjejí se od důležitosti předmětu takového rozhodnutí. Podle shodného přesvědčení doktríny i judikatury se však některá usnesení svým významem a účinky blíží nebo prakticky rovnají rozsudku, přičemž mezi ně nutno zařadit např. usnesení, jimiž se rozhoduje o návrhu na povolení obnovy řízení, usnesení o zastavení trestního stíhání nebo usnesení o vazbě. K těm posledním existuje obsáhlá judikatura Ústavního soudu dokládající, že rozhodnutím o vazbě často chybí zdůvodnění proporcionality (z jakých důvodů převyšuje zájem na objasnění trestného činu zájem na svobodě jednotlivce) a subsidiarity vazby (proč není dostačující jiný zajišťovací prostředek). Obava z koluzního jednání se nesprávně odůvodňuje pouze všeobecným, žádným důkazem nepodloženým, konstatováním, že „obviněný by mohl mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání“.[31] V případech skupinových věcí pak odůvodnění postrádá, co do důvodů koluzní a předstižné vazby vůči jednotlivým obviněným, jakoukoliv individualizaci.[32]

Jelikož nároky na odůvodnění usnesení jsou nižší než u rozsudků, možnost kasace věcně správného rozhodnutí toliko z důvodu neúplnosti odůvodnění není přípustná; stížnostním důvodem totiž může být jen *nesprávnost* výroku (srov. § 145 odst. 1 tr. řádu).

„Vydal-li orgán činný v trestním řízení usnesení, jehož výrok je věcně správný, nemůže skutečnost, že odůvodnění usnesení není plně v souladu s ustanovením § 134 odst. 2 tr. řádu, vést k jeho zrušení ke stížnosti pro porušení zákona.“[33]

Rozhodnutí v trestním řízení může výjimečně vydat i jiný subjekt než orgány činné v trestním řízení, např. ministr spravedlnosti, který současně s podáním stížnosti pro porušení zákona Nejvyššímu soudu může sám rozhodnout o odložení nebo přerušení výkonu stížností napadeného rozhodnutí (srov. § 275 odst. 4 tr. řádu). Někteří ministři neváhali takto přerušit i výkon dlouholetých trestů odnětí svobody, přitom v odůvodnění rozhodnutí toliko zrekapitulovali výsledek trestního řízení a připojili vžitou, čistě apodiktickou formuli:

„Vzhledem k tomu, že lze s ohledem na zjištěné pochybení soudu důvodně očekávat, že stížnosti pro porušení zákona bude vyhověno, jsou tak dány důvody pro přerušení výkonu trestu odnětí svobody ve smyslu ustanovení § 275 odst. 4 trestního řádu.“[34]

[31] nález Ústavního soudu ze dne 3.8.1999, sp.zn. IV. ÚS 207/1999
[32] nález Ústavního soudu ze dne 20.11.2000, sp.zn. IV. ÚS 137/2000
[33] usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14.11.1991, sp.zn. 3 Tz 62/91

Pominu-li poněkud bohorovné předjímání úspěšnosti stížnosti pro porušení zákona, pak s ohledem na povahu a možné důsledky zmíněného rozhodnutí by se slušelo (a v některých případech tak bylo postupováno) odůvodnit rozhodnutí alespoň z pohledu (ne)existence důvodu útěkové vazby ve smyslu § 67 písm. a) tr. řádu, popř. možností převedení odsouzeného do výkonu jiného nařízeného trestu odnětí svobody. Zákon ani interní předpisy ministerstva spravedlnosti nestanoví stran odůvodnění rozhodnutí ve smyslu § 275 odst. 4 tr. řádu žádné požadavky, což ostře kontrastuje s požadavky na odůvodnění rozhodnutí soudu (soudce) o vazbě.[35]

4.2. Extenzivní odůvodnění

U některých trestních rozsudků se projevuje snaha „dovyprávět" obsah skutkové věty enunciátu v odůvodnění. Týká se to zejména odvolacích soudů, které sice potvrdí rozhodnutí soudu I. stupně, nicméně své výhrady vůči úplnosti a výstižnosti popisu skutku řeší upřesňující úvahou v odůvodnění svého rozhodnutí. Podle názoru Nejvyššího soudu však zhojení vady tzv. skutkové věty rozsudku cestou odůvodnění nelze považovat za dostačující.[36] Namísto překlenutí mezer v popisu skutku dodatečným výkladem je odvolací soud oprávněn, a to i při projednání odvolání podaného obžalovaným, doplnit některé skutečnosti rozhodné pro naplnění některého znaku skutkové podstaty trestného činu, kterým byl obžalovaný uznán vinným, a tím korigovat obsah skutkové věty.

Odůvodnění se často „nastavuje" standardizovanými, obsahově prázdnými odstavci typu: „Na podkladě … soud přezkoumal napadené rozhodnutí v rozsahu a z důvodů uvedených v § … a dospěl k následujícím závěrům." Nezřídka se v odůvodnění vyskytují stejné skutečnosti opakovaně na různých místech, dochází k duplicitám apod. Někdy si soud neodpustí nadbytečné moralizování, vzkazy obviněnému či zcela redundantní poznámky, které vyvolávají obavu, zda nebyl ukládán exemplární trest, popř. otázku, zda věc byla posouzena objektivně a *sine ira et studio*. Co si myslet např. o následujícím zdůvodnění výroku o trestu?

„… pro mnohé je zklamáním, že selhal právě obžalovaný, který mohl být vzorem pro jiné Romy, že mohou zastávat zodpovědné postavení, a nadějí i pro majoritní společnost v tom, že začlenění Romů do společnosti je možné, jak příklad obžalovaného mohl dokumentovat. Tuto

[34] rozhodnutí ministra spravedlnosti ze dne 2.6.2008, č.j. 333/2008-OD-SPZ/4, rozhodnutí ministryně spravedlnosti ze dne 18.1.2010, čj. 946/2009-OD-SPZ/15 aj.
[35] V době odevzdání této práce byla v legislativním procesu novela trestního řádu, která má změnit ustanovení § 275 odst. 4 TrŘ a ponechat oprávnění rozhodnout o odkladu či přerušení výkonu rozhodnutí toliko předsedovi senátu Nejvyššího soudu.
[36] usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24.10.2007, sp.zn. 7 Tdo 1157/2007

okolnost však odvolací soud pouze konstatuje a nepřihlédl k ní jako k okolnosti přitěžující, protože není možné, aby soud negativně hodnotil osobu obžalovaného pro jeho příslušnost k určité národnosti, menšině či rase.“[37]

5. NĚKOLIK NÁMĚTŮ KE ZLEPŠENÍ KVALITY ODŮVODNĚNÍ I AUTORITY ROZHODOVÁNÍ V TRESTNÍCH VĚCECH

5.1. Standardizace struktury odůvodnění

V justiční praxi odsouzení často brojí proti určité části odůvodnění, která se jim z nějakého důvodu jeví nepřípadná. Při bližším zkoumání lze ovšem dojít k závěru, že řada těchto stížností se týká nikoli vlastních hodnotících úvah soudu, nýbrž pasáží, které od nich nejsou nijak odděleny a v nichž soud pouze reprodukuje výpovědi svědků či obsah jiných důkazů, aniž by k nim vyjadřoval své stanovisko. Je zřejmé, že adresát se v odůvodnění někdy neorientuje a nerozliší mechanické shrnutí provedených důkazů a zachycení myšlenkových pochodů soudu. O absenci přehledného a logického vnitřního členění, jakož i o problému nevyváženosti délky popisných a explikačních pasáží jsme se již výše zmínili.

Mám za to, že adekvátní odpovědí na uvedené nedostatky může být zavedení určité standardizace odůvodnění v trestních věcech, ovšem pouze ve smyslu rozčlenění odůvodnění např. římskými číslicemi (I., II., III.) na tři části:

- u rozsudků prvé instance např. I. skutková zjištění (co soud jednotlivými důkazy zjistil a vzal za prokázané), II. stanovisko k obhajobě (zejména odůvodnění odmítnutých návrhů na dokazování, vyvrácení obhajoby), právní posouzení (odůvodnění právní kvalifikace skutku a navazujících výroků)

- u usnesení po projednání procesního návrhu účastníka např. I. rekapitulace věci (předcházející či související rozhodnutí), II. shrnutí obsahu návrhu a přednesů navrhovatele při jednání, III. právní posouzení (stanovisko soudu k návrhu).

Uvedené členění berme pouze jako námět k diskusi, lze si představit více variant. Nejde přitom jen o lepší přehlednost či „štábní kulturu“ odůvodnění, ale především o možnost „zviditelnění“ kvality výstupů z odborné činnosti soudce. Jinou možností je trend číslování odstavců, patrný u evropských soudních orgánů a přejímaný Ústavním soudem ČR. Opět nejde jen o zájem na zpřehlednění často obsáhlého odůvodnění, ale takto strukturované odůvodnění velmi usnadňuje odkazování a citace a respektuje zásadu: jeden argument (jedna

[37] rozsudek Vrchního soudu v Praze jako soudu odvolacího ze dne 26.8.2009, sp.zn. 8 To 66/2009

námitka) = jeden odstavec. Číslování odstavců se jeví jako obzvláště vhodné u skutkově a právně složitých věcí a u rozhodnutí vyšších soudů.

Dílčí sjednocovací prvky ryze formálního charakteru stanoví již dnes vnitřní kancelářské předpisy pro soudy (srov. § 14 a § 15 v.k.ř.). Je otázkou, zda by interní normy mohly upravit standardizaci odůvodnění, aniž by to soudci vnímali jako nepřípustný zásah do své nezávislosti a samostatnosti. Jak známo, soudce je vázán pouze zákonem. Domnívám se, že úprava interní normativní instrukcí nijak negativně nepůsobí na nezávislost rozhodovací činnosti soudce; požadavky interních norem by nemohly ovlivnit správnost a zákonnost rozhodnutí, pouze by (podle intenzity porušení) mohly případně vést k posouzení kárné odpovědnosti soudce ve smyslu zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích.

Závěrem k této věci nutno uvést v zájmu objektivnosti také kritickou připomínku. Chce-li být soudce či státní zástupce správně pochopen a je-li dostatečně jazykově, odborně a počítačově gramotný, obvykle se mu podaří najít systematickou, přehlednou a neokázalou formu výkladu i bez nařizujících směrnic a vzorníků. V kvalitně napsaných odůvodněních se adresát snadno zorientuje i bez šablon. Z mnohých rozhodnutí soudů i státních zastupitelství je však nápadně patrno, že zpracovatel z neznámého důvodu rezignoval na požadavek srozumitelnosti a přesvědčivosti odůvodnění. V těchto případech navržená standardizace zřejmě povede spíše k nárůstu počtu floskulí a k opakování jedné myšlenky různými formulacemi.

5.2. Zkvalitnění citací a odkazů

V odůvodnění trestních rozhodnutí se kromě citací ustanovení právních předpisů objevují i citace jiných zdrojů, byť v míře zřetelně menší než u rozhodnutí v civilním řízení nebo ve správním soudnictví. Většinou jde o odkazy na publikovanou judikaturu tuzemských soudů, výjimečně se citují názory autorů renomovaných komentářů k trestním zákonům. Citace ustálené judikatury (*leading cases, arrêts de principe*), popř. většinově sdílené doktríny (*opinio communis doctorum*), je-li správná a případná, posiluje přesvědčivost rozhodnutí a eliminuje v účastnících pocit soudní libovůle. Filozof komunikace J. Habermas podrobil v díle *Faktizität und Geltung* (1993) rozsáhlé kritice mj. Dworkinovu koncepci odůvodnění soudních rozhodnutí, které vyčetl její „monologismus“, tj. monopol soudce

na právní argumentaci i diskusi o právních otázkách, když není sám, kdo rozhoduje a kdo o právu přemítá.[38]

Podoba citací není jednotná a záleží na preferencích soudce. Typicky se pro citaci používá forma tzv. vročení (umístění odkazu přímo do textu, na konec citace), zaznamenal jsem již také citaci v poznámce pod čarou. Přímé citace často nemají korektní podobu a nelze je odlišit od zbytku textu (a tedy od vlastních úvah soudce); jindy se uplatňuje parafráze, jejímž imanentním „rizikem" však je možné zkreslení významu a dosahu judikátu, popř. doktrinálního textu. Někteří soudci citují judikáty podle data a spisové značky, jiní preferují údaj o evidenci rozhodnutí v některé se sbírek judikátů.

Za přínos bych považoval ujednocení výše uvedených způsobů a forem citací jiných pramenů než ustanovení zákona (v podobném duchu jako existují normy ISO). Velmi rozšířené doslovné vypisování textu zákona není žádoucí ani potřebné, s výjimkou citací ustanovení zakládajících tzv. normativní znaky skutkové podstaty. Praxe by podle mého názoru měla také v zájmu přesvědčivosti akceptovat poněkud větší míru citací vědeckých monografií, článků v odborných časopisech, výzkumných studií (např. Institutu pro kriminologii a sociální prevenci), důvodových zpráv a parlamentních materiálů, cizozemské či mezinárodní soudní judikatury atd. S výjimkou standardizace citací nelze však uvedená doporučení „normovat", je to spíše otázka vzdělávání soudců, příkladů dobré praxe apod.

5.3. Fakultativní odůvodnění

Zákon výjimečně připouští, aby písemné vyhotovení rozhodnutí neobsahovalo odůvodnění. Bezvýjimečně to platí u trestního příkazu (srov. §314f odst. 1 tr. řádu), u rozsudku jen v řízení před samosoudcem, pokud se obžalovaný i státní zástupce za podmínek uvedených v ustanovení § 314d odst. 3 tr. řádu vzdali práva podat odvolání. U usnesení se zjednodušená forma připouští jen ve vykonávacím řízení, po projednání věci ve veřejném zasedání, jestliže se oprávněné osoby vzdaly práva stížnosti (srov. § 134 odst. 3 tr. řádu).

Z dikce ustanovení § 314d odst. 3 a § 134 odst. 3 tr. řádu vyplývá, že tam předvídaný postup je čistě fakultativní; soud tedy může, ale nemusí vyhotovit zjednodušené písemné rozhodnutí. Soudci si však podle očekávání práci nepřidělávají a výjimku z pravidelného obsahu rozhodnutí bezezbytku využívají. Postup podle citovaných ustanovení sice nebude

[38] Frydman, B. *L´évolution des critères et des modes de contrôle de la qualité des décisions de justice*. Working Papers du Centre Perelman de philosophie du droit, n° 2007/4, uveřejněno 11.10.2007 [online] http://www.philodroit.be

nezákonný ani v případech, kdy se rozhodování v konkrétní věci neobejde bez náročných hodnotících úvah, ale jeho využití v těchto případech může vyvolávat zbytečné pochybnosti o správnosti a zákonnosti kupř. výroku o trestu (neuložení souhrnného či společného trestu, upuštění od potrestání) nebo adhezního výroku.[39] V zájmu přezkoumatelnosti, přesvědčivosti i výchovného účinku rozhodnutí lze doporučit, aby samosoudce (soud) i zde vyhotovil standardní rozsudek či usnesení obsahující odůvodnění v intencích § 125 odst. 1, resp. § 134 odst. 2 tr. řádu.

5.4. Zveřejnění menšinového názoru (disentu) v senátních věcech

Ve věcech, v nichž podle trestního řádu rozhoduje senát hlasováním, se v odůvodnění nijak neprojevuje mínění těch, kteří byli přehlasováni a jejichž právní názor nepřevážil (tzv. disent, minoritní votum, contra votum, votum separatum). Odůvodnění rozsudku, popř. usnesení, je vždy formulováno výhradně ve shodě s názorem většiny. Podle § 58 odst. 1 písm. b) tr. řádu se v protokolu o hlasování uvede menšinový názor v plném znění a se stručným odůvodněním, které ale musí obsahovat vylíčení konkrétních skutečností, z nichž je dovozován jiný závěr o vině, o trestu či o náhradě škody. Zalepenou obálku s protokolem smí otevřít jen předseda nadřízeného soudu při rozhodování o opravném prostředku, předseda senátu Nejvyššího soudu ČR při rozhodování o stížnosti pro porušení zákona, popř. soudce pověřený vyhotovením rozsudku (srov. § 58 odst. 4 tr. řádu). Zákon tedy předpokládá, že se menšinový názor může promítnout do úvah přezkumného orgánu; účastníkům řízení, kteří jsou rozhodnutím dotčeni, však zůstává utajen.

Zveřejnění disentujícího stanoviska je přípustné (a zcela běžné) pouze u rozhodnutí Ústavního soudu ČR (srov. § 22 zákona č. 182/1993, o Ústavním soudu, v platném znění), a to tím způsobem, že přímo do rozhodnutí je za odůvodnění většinového názoru vtělen text negativního stanoviska jednotlivých soudců.

Domnívám se, že stávající praxe se spíše blíží metodám práce kabinetní justice než spravedlivému procesu v podmínkách demokratického právního státu. Ve středověku (do cca. 16. století včetně) bylo odůvodnění zcela tajné, neboť se pokládalo za součást porady soudu.[40] Není žádný rozumný důvod, proč by také v případě obecných soudů procesní předpisy neměly upravit právo zveřejnit minoritní votum v rámci odůvodnění rozhodnutí. „Hrozba“ možné argumentační konfrontace předkládané verze odůvodnění s publikovaným

[39] Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J., cit. sub. 27, s. 677
[40] Bobek, M., cit. sub. 1, s. 205; citováno podle Godding, P. *Jurisprudence et motivation des sentences, du moyen âge à la fin du 18e siècle.* In. Foriers, P., Perelman, C. a kol. *La motivation des décisions de justice. Travaux du C.N.R.L.* Bruxelles: Bruylant 1978, s. 52

menšinovým názorem by nepochybně motivovala ke zvýšené pečlivosti při zpracování odůvodnění většinového stanoviska. Příznivě se k myšlence zveřejňování menšinového mínění staví též autoři komentáře k trestnímu řádu:

„Odlišné mínění by nemuselo být na újmu přesvědčivosti odůvodnění rozsudku ani autoritě soudu, naopak by mohlo přinést doklad o složitosti řešené věci, přispět k obohacení právnického myšlení a k inspiraci v další rozhodovací praxi u obdobných případů.“[41]

5.5. Odmítnutí neprocesního návrhu v procesní formě

Trestní řád svou kategorickou dikcí činí z řady rozhodnutí úřední povinnost soudu. Taková rozhodnutí (většinou ve vykonávacím řízení) soud vydává i bez návrhu obviněného, popř. jiné oprávněné osoby, jen jestliže shledá, že jsou k tomu splněny všechny podmínky stanovené zákonem, popř. mezinárodní smlouvou. V opačném případě reaguje soud na případný podnět navrhovatele pouhým přípisem (sdělením, vyrozuměním apod.), v němž mu oznámí, že zákonné podmínky k jím navrženému postupu nejsou dány. V takových případech záleží formální a obsahová úroveň vyrozumění na pečlivosti, případně aktuální zaneprázdněnosti konkrétního soudce; odpověď zpravidla koncipuje pomocný personál soudu a neobsahuje odůvodnění buď vůbec nebo jen zcela formální odkaz na zákonné ustanovení. Pro ilustraci uvedu tři příklady, s nimiž jsem se ve své praxi setkal.

Po 1.1.2010 obdržely soudy velké množství podání odsouzených, kteří se domáhali rozhodnutí podle § 419 tr. zákoníku. V praxi se vyskytly výkladové potíže ohledně aplikace citovaného přechodného ustanovení na případy jednočinného souběhu trestných činů dle § 180d a § 171 odst. 1 písm. c) tr. zákona a zpětnosti u trestného činu krádeže dle § 247 odst. 1 písm. e) tr. zákona. Praxe soudů byla nejednotná, na což upozorňovali i sami odsouzení a stěžovali si, že soudce jejich opakované podněty řešil stručným sdělením: „K Vašemu dopisu…. Vám sděluji, že ust. § 419 tr. zákoníku se na Vaše odsouzení nevztahuje, a není proto důvod k rozhodování o poměrném zkrácení Vámi právě vykonávaného trestu.“ V jiných případech soudy rušily již nařízená veřejná zasedání s odůvodněním, že pro předpokládané rozhodnutí není dán důvod.

Třebaže pečlivější soudci svůj právní názor odsouzeným podrobně vysvětlili, za právně nejčistší způsob vyřízení podnětu bych pokládal konání veřejného zasedání, provedení důkazů výslechem odsouzeného a souvisejícím trestním spisem a vydání

[41] Šámal, P. a kol. *Trestní řád, komentář* - díl I., 5. vyd., Praha: C.H.Beck 2005, s. 981

negativního rozhodnutí v procesní formě (usnesení)[42]. Důvod je zřejmý: nutnost náležitě odůvodnit rozhodnutí v intencích § 134 odst. 2 tr. řádu a poskytnout možnost přezkumu na základě opravného prostředku řádného (stížnost – srov. § 465 odst. 4 tr. řádu) i mimořádného (stížnost pro porušení zákona).

Podobným případem je rozhodování soudu *ex officio* o upuštění od výkonu trestu vyhoštění nebo jeho zbytku ve smyslu § 350h tr. řádu. Soud podle mého názoru nepostupuje v souladu s ust. § 2 odst. 4 věta druhá tr. řádu, pokud na podání odsouzeného, zastoupeného advokátem, v němž je tvrzen ex post nastalý rozpor se zájmem na spojování rodin, pouze stručně odpoví, že důvod k upuštění od výkonu zbytku trestu vyhoštění nebyl shledán. V zájmu přesvědčivosti i právní jistoty je namístě vydání negativního výroku, opět s možností podání opravného prostředku.

Dalším závažným rozhodnutím, bezprostředně zasahujícím osobní svobodu obviněného, je aplikace amnestie prezidenta republiky ve smyslu § 368 tr. řádu. Komentář k trestnímu řádu uvádí, že negativní rozhodnutí se nevydává, a to ani k návrhu, neboť zákon žádné osobě právo návrhu nesvěřuje[43]. Tento názor nepokládám za správný a jsem přesvědčen, že soudu nic nebrání vydat procesní výrok, že „odsouzený X. není účasten amnestie prezidenta republiky ze dne …..".

Negativní rozhodnutí je vyloučeno pouze tam, kde to zákon explicitně nebo implicitně vylučuje (např. § 322 odst. 2 tr. řádu). Obviněný sice má možnost podat předsedovi soudu návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu ve smyslu § 174a zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, nicméně nadřízený soud nemůže posuzovat meritorní otázky a tedy důvodnost podaného podnětu.

6. ZÁVĚREM

Odůvodnění rozhodnutí si neklade nároky na absolutní platnost, nemá být „justiční pravdou".[44] Požadavek zjištění materiální pravdy je nutno vykládat s kritickou výhradou permanentní gnoseologické nejistoty, takže i v trestních věcech je nutno vycházet z Weinbergerova pojmu praktické jistoty[45]. Z odůvodnění by zkrátka měla vyplývat rozumná, lidsky dosažitelná jistota o skutkových otázkách, jež se vztahují k předmětu trestního řízení.

[42] V praxi jsem zaznamenal dvě formulace negativního výroku: „Žádost odsouzeného o poměrné zkrácení trestu se podle § 465 odst. 2 tr. řádu a contrario zamítá" a „Podle § 465 odst. 2 tr. řádu a contrario se úhrnný trest uložený rozsudkem…… nezkracuje."
[43] Šámal, P. a kol. *Trestní řád, komentář* - díl II., 5. vyd., Praha: C.H.Beck 2005, s. 2484, pozn. 4
[44] Jouannet, E. *Remarques conclusives*. In. *La motivation des décisions des juridictions internationales* (eds. Hèlène Ruiz Fabri a Jean-Marc Sorel), Paris: Pédone 2008, s. 255
[45] Weinberger, O. *Logické a metodologické základy důkazu v oboru práva*. Stát a právo, roč. 1967, č. 13, s. 202

Odůvodnění komunikuje navenek, co je obsahem vnitřního přesvědčení soudních osob (srov. § 2 odst. 6 tr. řádu). Nejzazším garantem správnosti a spravedlivosti rozhodnutí tak zůstává svědomí soudce, který nemůže adresáty rozhodnutí věrohodně přesvědčit, není-li sám upřímně přesvědčen o věcné správnosti výroku i správnosti aplikace určité právní normy.

Ambicí předložené práce nebylo podat vyčerpávající rozbor vad odůvodnění všech rozhodnutí v trestních věcech ani nabídnout všechny myslitelné „zaručené“ recepty na jejich prevenci či nápravu. Snažil jsem se nastolit otázky po významu a účelu odůvodnění a hledat odpovědi v návaznosti na poznatky právní teorie a především praxe. Není mi blízký argument, že něco v praxi soudů „není zvykem“, a proto není žádoucí to zavádět. Nejdůležitějším závěrem této práce je konstatování, že v praxi orgánů činných v trestním řízení se dlouhodobě opakují určité závady při odůvodňování rozhodnutí, avšak existují reálné prostředky, jak výskyt zmíněných vad eliminovat a učinit rozhodnutí přesvědčivějším a kvalitnějším.